

**VILNIAUS KOOPERACIJOS KOLEGIJA
KAUNO SKYRIUS**

MONOPOLIJA

PASKAITOS VAIZDINĖ MEDŽIAGA

PARENGĖ doc.dr. Irena Pekarskienė

KAUNAS 2003

MONOPOLIJA

TEMOJE NAGRINĖJAMI KLAUSIMAI

- 1. Monopolinės rinkos ypatumai**
- 2. Monopolijos paklausa. Bendrosios, vidutinės ir ribinės pajamos**
- 3. Pelno maksimizavimas trumpu ir ilgu laikotarpiu**
- 4. Kainų diskriminacija monopolijos sąlygomis**
- 5. Monopolija ir gerovės nuostoliai**

TEMOS TIKLSLAI:

- išanalizuoti monopolijos susidarymo priežastis;**
- įvertinti monopolijos pajamų priklausomybę nuo paklausos elastingumo;**
- suprasti monopolijos pelno maksimizavimo ypatumus;**
- gebėti palyginti firmos elgseną monopolinėje rinkoje su firmos, veikiančios tobulos konkurencijos rinkoje, elgesiu;**
- išsiaiškinti kainų diskriminacijos atvejus ir gebėti juos pritaikyti analizuojant praktinius pavyzdžius;**
- mokėti teorines žinias pritaikyti konkrečių praktinių užduočių sprendimui;**
- įvertinti rinkos monopolizavimo pasekmes.**

ĮĖJIMO Į RINKĄ BARJERAI:

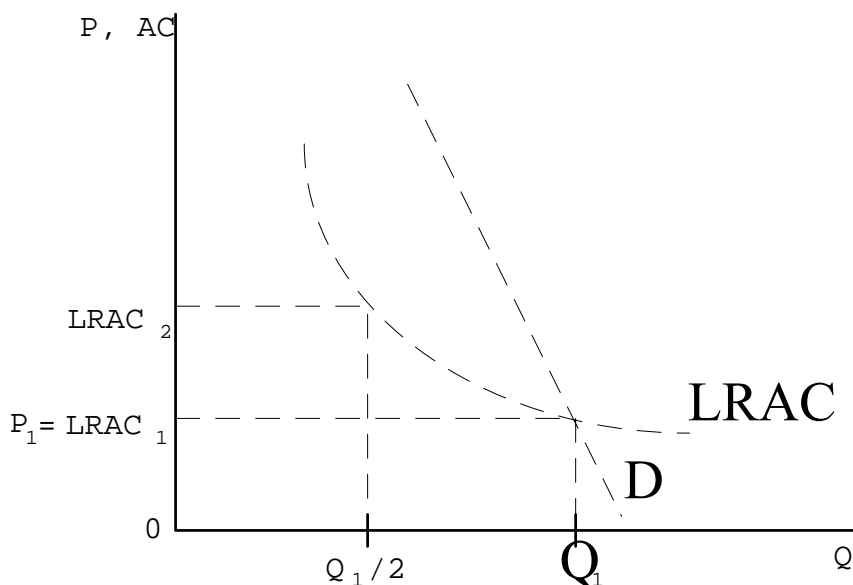
1. DIRBTINIAI:

- Išskirtinės teisės, gaunamos iš vyriausybės;
- Patentai ir autorinės teisės;
- Svarbiausių žaliavų šaltinių nuosavybė;
- Gerai žinomas firmos vardas.

2. NATŪRALŪS:

- Gamybos masto ekonomija.

Firma, kuri gali patenkinti visą rinkos paklausą su mažesniais vidutiniais kaštais, negu tie, kurie būtų, jeigu dvi ar daugiau firmų pateiktų tą patį produkcijos kiekį, vadinama **natūraliąja monopolija**.

1 pav. Paklausa ir firmos ilgojo laikotarpio vidutiniai kaštai.

PAKLAUSOS ELASTINGUMO IR FIRMOS PAJAMŲ PRIKLAUSOMYBĖ

Kai kainos mažai pasikeičia, bendrųjų pajamų pokytis yra toks:

$$\Delta TR = P \times \Delta Q + Q \times \Delta P, \text{ kai } \Delta P < 0, \Delta Q > 0. \quad (1)$$

Padaliję abi lygties puses iš ΔQ , gauname:

$$\frac{\Delta TR}{\Delta Q} = MR = P + Q \frac{\Delta P}{\Delta Q}. \quad (2)$$

$\frac{\Delta P}{\Delta Q}$ yra paklausos kreivės nuolydis. Kadangi monopolininko paklausos kreivė turi

neigiamą nuolydį, tai ribinės pajamos turi būti mažesnės už kainą.

Ribinių pajamų ir paklausos kreivės nuolydžio tarpusavio priklausomybę nesunkiai galima pertvarkyti į ribinių pajamų ir elastingumo tarpusavio priklausomybę. Paklausos elastingumas kainos atžvilgiu bet kuriame paklausos kreivės taške yra toks:

$$E_d = \frac{P}{Q} \times \frac{\Delta Q}{\Delta P}.$$

Tuomet

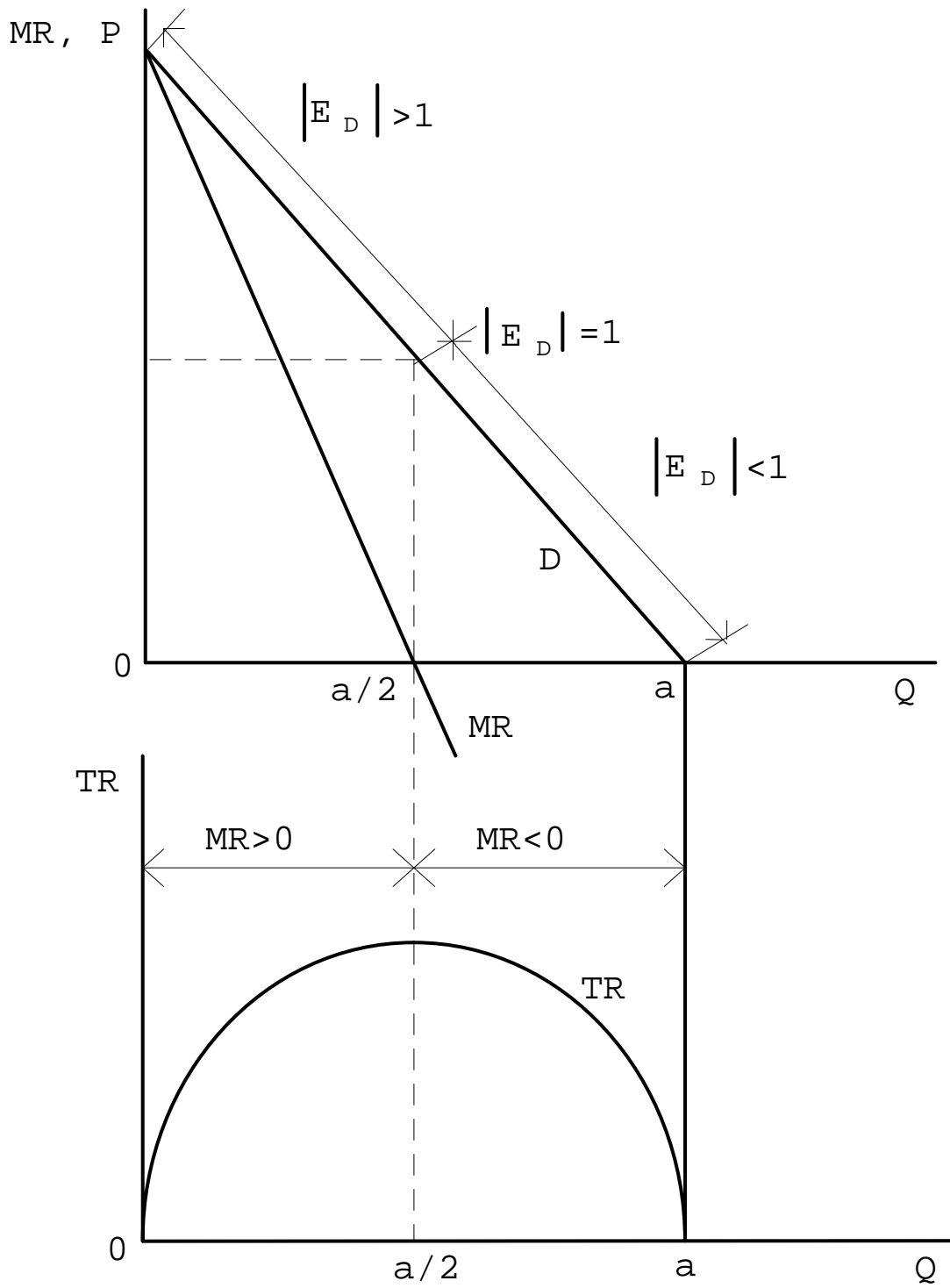
$$\frac{\Delta P}{\Delta Q} = \frac{P}{Q E_d}. \quad (3)$$

Įrašę (3) išraišką į (2) lygtį, gauname:

$$MR = P + Q \frac{P}{Q E_d} = P + \frac{P}{E_d}$$

arba

$$MR = P \left(1 + \frac{1}{E_d} \right). \quad (4)$$

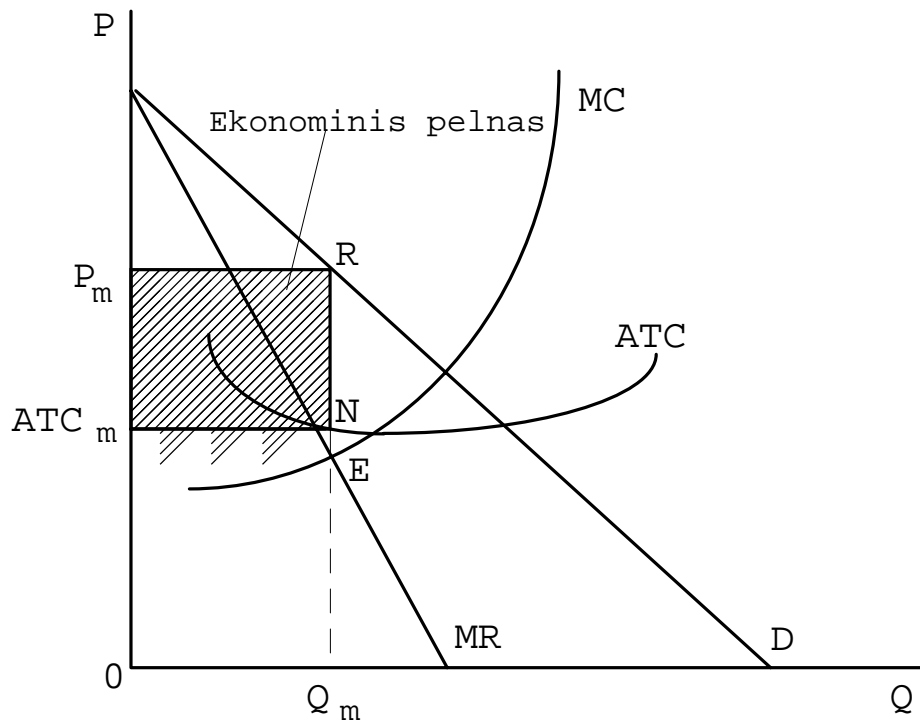

2 pav. Paklausa, jos elastingumas, ribinės ir bendrosios pajamos

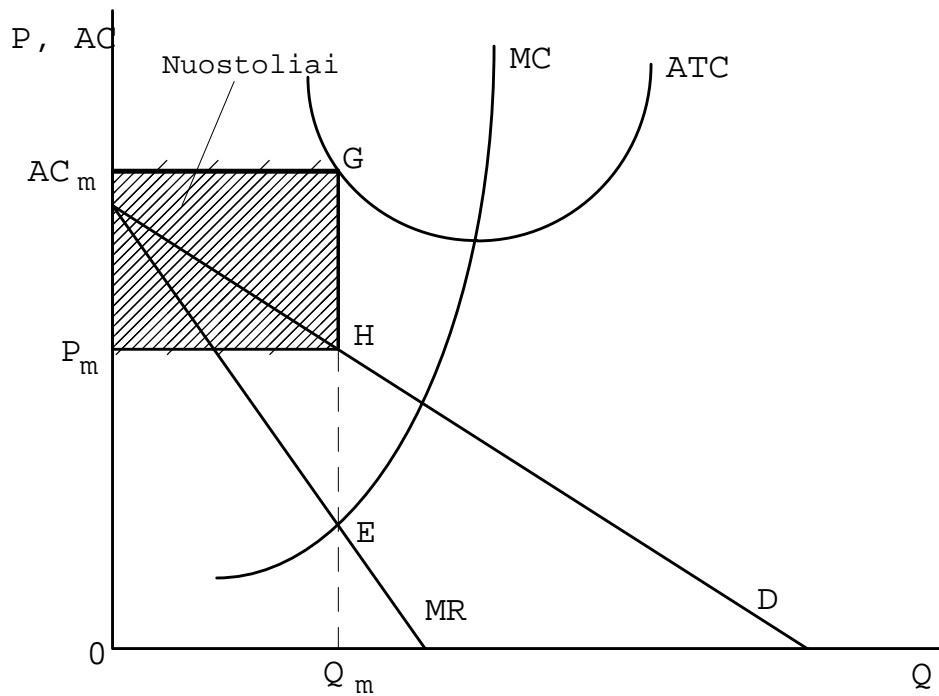
PELNO MAKSIMAZAVIMAS

1 lentelė. Monopolijos veiklos rodikliai

Q	P	TR	TC	Pelnas	MR	MC	
0	200	0	145	-145	180	30	MR>MC
1	180	180	175	+5	+140	25	
2	160	320	200	+120	+100	20	
3	140	420	220	+200	+60	30	
4	120	480	250	+230	+40	+40	MR=MC
5	100	500	300	+200	+20	50	MR<MC
6	80	480	370	+110	-20	70	
7	60	420	460	-40	-60	90	
8	40	320	570	-250	-100	110	

3 pav. Monopolijos pelno maksimizavimas

4 pav. Monopolijos nuostolių minimizavimas

ATLIKITE PRAKTINES UŽDUOTIS:

1. Užpildykite lentelę. Nustatykite kokią kainą ir gamybos apimtį pasirinks firma, jei ji yra monopolija.

Prekių kiekis Q	Kaina, P	AVC, Lt	VC, Lt	MC, Lt	TR, Lt	MR, Lt
1		40			90	
2				30		80
3	80		95			
4				30	300	
5	70	32				50
6			200		390	
7				50		30
8	55		315			

2. Užbaikite pildyti lentelę. Apskaičiuokite, kiek gaminių siūti, kad gauti maksimalų pelną. Paaiškinkite kokia yra pelno maksimizavimo sąlyga.

Gamybos kiekis, vnt.	Vieneto kaina, Lt	Pastovieji kaštai, Lt	Kintamieji kaštai, Lt	Bendrieji kaštai, Lt	Pardavimo pajamos, Lt	Pelnas, Lt
10	25	50	75			
8	35		100			
7	50		160			
6	70		210			
5	90		250			
4	100		300			

KAINŲ DISKRIMINACIJOS ATVEJAI

1. Pirmojo laipsnio arba tobuloji kainų diskriminacija

(monopolininkas parduoda prekę skirtingam vartotojui skirtinga kaina)

2. Antrojo laipsnio kainų diskriminacija

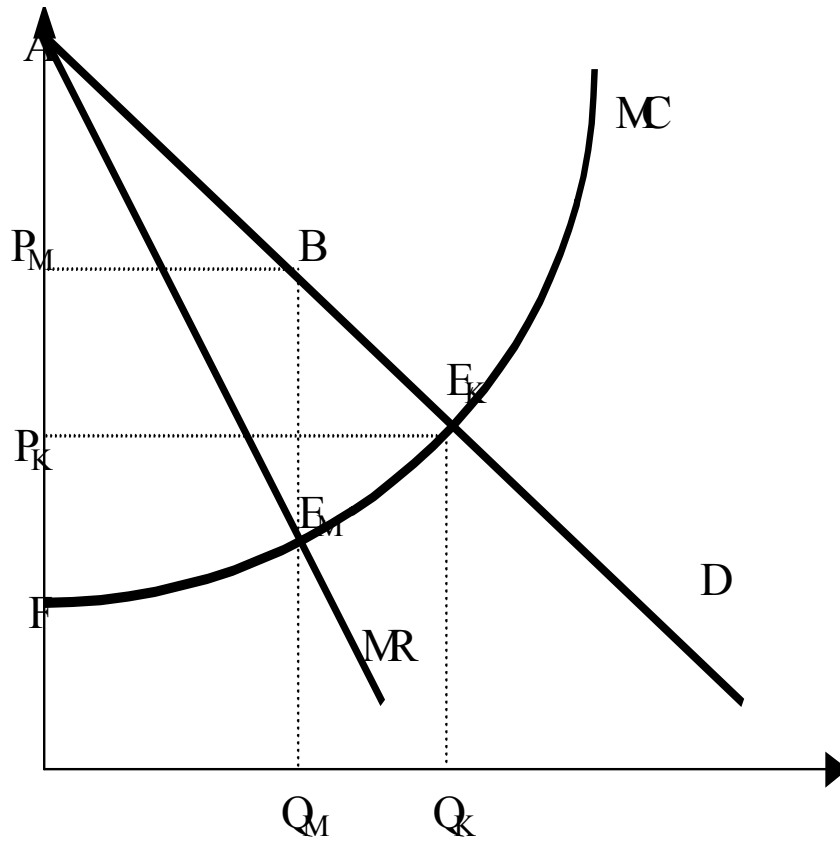
(monopolininkas parduoda skirtingą produkcijos vienetų kiekį skirtinga kaina, o kiekvienas individas, kuris perka tą patį kiekį, moka tą pačią kainą. Skiriasi vieneto kainos, t.y. jos priklauso nuo to, kiek vienetų perkama.)

3. Trečiojo laipsnio kainų diskriminacija

(monopolininkas parduoda prekes skirtingoms vartotojų grupėms skirtinga kaina, bet kiekvienas vienetą žmonių grupei parduodamas ta pačia kaina. Tai labiausiai paplitusi kainų diskriminacija, kurios pavyzdys gali būti nuolaidos vyresnio amžiaus žmonėms ar studentams).

MONOPOLIJOS PASEKMĖS

Jos išryškėja monopoliją lyginant su tobulo konkurencijos rinka.

PIRMA, monopolijos gamybos apimtis Q_M yra mažesnė už tobulo konkurencijos gamybos apimtį Q_K . Dėl to, šakoje mažiau naudojama gamybos išteklių, nei tobulo konkurencijos rinkoje.. kadangi ne visos ūkio šakos monopolizuotos, tai monopolija pažeidžia **optimalų gamybos veiksnių pasiskirstymą pagal pramonės ir viso ūkio šakas.**

ANTRA, monopolija, gamindama mažesnę prekių kiekį, jas parduoda aukštesne kaina, nei tobulos konkurencijos rinkoje ($P_M > P_K$). Todėl, esant monopolijai, sumažėja vartotojų naudos perteklius ir padidėja gamintojų naudos perteklius. Tobulos konkurencijos rinkoje vartotojų perteklių rodė figūros S_{AEKPK} plotas, o gamintojų - $S_{PK EK F}$ plotas. Monopolizavus šaką, gamintojų perteklius didėja iki S_{FpmBE_m} ploto, o vartotojų perteklius sumažėja iki S_{ABP_m} ploto.

TREČIA, esant monopolijai, susidaro naudingumo nuostoliai, kurie lygūs figūros S_{BEKEm} plotui. Jie susidaro, nes visuomeninė nauda, kurią rodo paklausos BE_K atkarpa, yra didesnė už ribinių kaštų atkarpą E_ME_K . Visuomenės požiūriu tikslinga gaminti O_K , o ne Q_M produkcijos kiekį. Todėl galima sakyti, kad dėl monopolijos atsiranda **gerovės nuostoliai arba monopolinės jėgos socialiniai kaštai**.

KETVIRTA, dar vienas monopolinės galios socialinių kaštų pavyzdys, yra individų, jų grupių varžytinės, kai jie išleidžia pinigus, siekdami papirkti vyriausybę ar vietinę valdžią, kad gautų monopolinės valdžios garantijas. Tai rentos siekimas nes monopolijos ekonominis pelnas, dar vadinamas renta, nes yra perteklius virš alternatyvių kaštų.

PENKTA, kadangi monopolija pasiekia pelno maksimizavimo tašką, esant aukštesniems vidutiniams kaštams, vadinasi, ji produkciją gamina su aukštesniais vidutiniais kaštais, nei būtų tobulos konkurencijos rinkoje. Tai sukelia jos veiklos nepakankamą efektyvumą ilguoju laikotarpiu. Tuo tarpu tobulos konkurencijos šaka gamina esant minimaliems vidutiniams kaštams. Tai **technologinis neefektyvumas**.

ŠEŠTA, monopolijai būdingas statinis neefektyvumas, kylantis iš to, kad ji gamina mažiau ir parduoda didesnėmis kainomis, lyginant su tobulos konkurencijos rinka. Kita vertus, monopolija pateikia daug technologinių naujovių, sukuria naujų produktų, ilguoju laikotarpiu mažina vidutinius kaštus ir jų gamybos apimtis artėja prie tobulos konkurencijos gamybos apimties. Todėl, monopoliją nagrinėjant dinaminio, o ne statinio požiūriu, matyti jai būdingas **dinaminis efektyvumas**. Jos pajėgios išlaikyti didelius mokslinius tyrimo centrus, todėl ilgame laikotarpyje jos pateikia daugiau naujovių, nei smulkios tobulos konkurencijos sąlygomis veikiančios firmos. Todėl kartais ilgame laikotarpyje, monopolijos kaštai yra mažesni už tobulos konkurencijos šakos kaštus, ir tai rodo, kad monopolija yra priimtina verslo organizavimo forma. Ypač tai pasakytina apie natūralias monopolijas.

ATSAKYKITE Į ŠIUOS KLAUSIMUS:

- Kodėl egzistuoja įstojimo į monopolinę šaką barjerai, išvardinkite pagrindinius?
- Kodėl monopolisto ribinės pajamos yra mažesnės nei kaina? Paaiškinkite.
- Kodėl pelną maksimizuojantis monopolistas niekada negamina, esant neelastingai paklausos kreivei?
- Ar gali pajamas maksimizuojantis monopolistas jas didinti, didinant gamybos apimtį, jeigu paklausa jo produktui yra neelastinga? Kodėl?
- Kaip nusakytumėte monopolinės firmos produkcijos pasiūlą?
- Kada yra taikoma kainų diskriminacija?
- Kuo skiriasi pirmo, antro ir trečio laipsnio kainų diskriminacija?
- Kas laimi, esant kainų diskriminacijai?
- Kaip nusakomi ir apskaičiuojami vartotojo ir gamintojo naudos pertekliai?
- Kokios aplinkybės pateisina natūralių monopolijų buvimą?